

Duygular ve Erkeklik: Türk Toplumunda Duyguların Cinsiyetlendirilmesi

Aynur TEKKE^a

Ezgi Burcu ŞATIR^b

^a Doktor Adayı, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale,

^b Bilim Uzmanı, Sivas İl Emniyet Müdürlüğü, Sivas

Özet

Duygular, bireysel tecrübelerden ibaret olmayan, kültürel kodlarla şekillendirilen ve toplumsal normlarla yönlendirilen yapılardır. Bu bağlamda, duyguların ifade ediliş biçimleri toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda düzenlenmekte; kadınlara ve erkeklere farklı duygusal repertuarlar atfedilmektedir. Erkeklik kimliği tarihsel süreçte duygularını bastıran, güçlü duran ve kendine hâkim olan bir duruşla birlikte tanımlanmakta kırılganlık veya hassasiyet gibi duygular ise bu kimliğin dışında tutulmaktadır. İlgili durum, sadece bireysel düzeyde değil, toplumsal cinsiyet kabullerinin yeniden üretim sürecinde de önem arz etmektedir. Çalışma, toplumsal dönüşüm, neoliberal ekonomi ve yeni babalık gibi dinamiklerin duyguların ifadesi üzerindeki etkilerine odaklanarak, erkeklik algılarında meydana gelen kırılmaları analiz etmektedir. Duyguların toplumsal cinsiyet bağlamında nasıl yapılandığını ve erkeklik kimliğiyle nasıl bir ortak paydada değerlendirildiğini ele almayı amaçlayan bu çalışma, Michel Foucault, R. W. Connell ve Arlie Hochschild'in teorik yaklaşımlarıyla temellendirilmiştir. Duyguların, sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir iktidar alanı olduğu görülürken, bu yönüyle hem toplumsal normların yeniden üretildiği hem de bireylerin cinsiyet, sınıf ve kimlik temelinde konumlandırıldığı kültürel ve politik bir iktidar alanı olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, erkeklik, duygu sosyolojisi, hegemonik erkeklik

Type/Tür:

Research / Araştırma

Received/Geliş Tarihi:

5 Mayıs 2025

Accepted/Kabul Tarihi:

16 Mayıs 2025

Page numbers/ Sayfa no:

1-12

Citation Information/Atıf bilgisi:

Tekke, Aynur ve Şatır, Ezgi Burcu. "Duygular ve Erkeklik: Türk Toplumunda Duyguların Cinsiyetlendirilmesi". *Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1(Haziran 2025), 1-12

Sorumlu yazar: Aynur Tekke **e-posta:** aynurtekke_ogr@kku.edu.tr

Emotions and Masculinity: The Gendering of Emotions in Turkish Society

Abstract

Emotions are not merely individual experiences; rather, they are structures shaped by cultural codes and guided by social norms. In this context, the manner in which emotions are expressed is subject to regulation in accordance with gender roles, with different emotional repertoires being attributed to men and women. The concept of masculinity has traditionally been characterized by a notion of strength and self-control, often involving the suppression of emotions. Concurrently, emotions such as vulnerability or sensitivity have been excluded from this construct. This phenomenon is significant not only on an individual level but also in the context of gender assumptions propagated during the process of reproduction. The present study analyzes the ruptures in perceptions of masculinity by focusing on the effects of dynamics such as social transformation, neoliberal economic policies, and new forms of fatherhood on the expression of emotions. The present study endeavors to address the manner in which emotions are constructed in the context of gender and how they are evaluated in relation to masculine identity. Its theoretical underpinnings are drawn from the works of Michel Foucault, R. W. Connell, and Arlie Hochschild. Emotions are not only an individual phenomenon but also a social and cultural construct that serves as a source of power. In this regard, emotions can be conceptualized as a domain of cultural and political influence, wherein social mores are perpetuated and individuals are positioned based on gender, class, and identity.

Key Words: Gender, masculinity, sociology of emotion, hegemonic masculinity

Giriş

Toplumsal yaşam sadece ekonomik yapılar, siyasal kurumlar ya da bireylerin sergilediği davranış kalıplarıyla değil aynı zamanda duygularla da örülüdür. Duygular, genellikle bireysel, içsel ve doğal tecrübeler olarak düşünülse de aslında kültürel olarak şekillenen, toplumsal ilişkiler içinde de anlam kazanan ve belirli normatif düzenlemelere tabi olan yapılardır (Hochschild, 1979, 551). Fakat bütün bu iç içe geçmişlik haline rağmen duygular, gündelik kullanımda fazla üzerine düşünülmeden, tanımlanmaya ihtiyaç duyulmayan kavram olarak değerlendirilebilmektedir. Sosyal bilimlerde ise bu basit anlayış epey karmaşık bir hal almaktadır. Günlük yaşamda ve bilimsel bağlamda duygunun ne olduğu açıklanmaya çalışılırken çıkan çeşitlilik ve tutarsızlık bir sorun olarak görülmektedir. Duygunun kaynağı, yansımaları, sebepleri bu çeşitliliğin nedenleri olarak görülmektedir. Duygular sosyal dünyayı ele alış biçimlerine göre sınıflandırılabilen ve pek çok duygu tanımlaması yapılabilmektedir (Coşkun, 2024, 36).

Bu bağlamda, duyguların kim tarafından, ne şekilde ve hangi koşullar

ekseninde ifade edileceği de toplumun tarihsel olarak inşa ettiği normatif sistemler, değer sistemleri ve iktidar ilişkileri tarafından yönlendirilmektedir (Foucault, 1998, 139-140). Bu noktada, duygular kolektif olarak öğrenilen ve kültürel kodlarla aktarılan olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet ise söz konusu düzenlemelerin merkezinde yer almaktadır. Cinsiyet rolleri, kadınlara ve erkeklere dair belirli duygusal beklentiler atfederek, duyguların ifade şekillerini de cinsiyete göre şekillendirmektedir. Duyguların cinsiyetlendirilmesi sürecinde, kadınlara ve erkeklere farklı duygular atfedilmekte; belirli duygular kadınsı belirli duygular ise erkeksi olarak tanımlanmaktadır (Connell, 2005, 68). Kadınlar genellikle empati kurabilen, şefkat gösteren, kırılgan olan başka bir ifadeyle daha “yumuşak” duygularla bir araya getirilirken; erkekler öfke, güç, kendine hakim olma gibi “sert” duygularla bir arada değerlendirilmektedir. Bu ayrım sadece bireysel davranışlar üzerinde değil toplumsal rollerin ve kimliklerin inşa edilme süreçlerinde de etkilidir. Ayrıca bu tür bir cinsiyetlendirme süreci, bireylerin hangi duyguları yaşayabileceklerinin yanında bu duyguları ne ölçüde yansıtabileceklerini de belirlemektedir. Örneğin, bir erkek kırılganlığa dair bir davranış sergilediğinde yalnızca duygusal olarak değil bununla beraber toplumsal ve kültürel odakta “erkekliğini” de sorgulatabilmektedir (Connell - Messerschmidt, 2005, 841).

Duygular ile toplumsal cinsiyet arasında var olan ilişki, bireylerin iç dünyalarından daha fazlasını yansıtmaktadır. Duygular, iktidar ilişkilerinin yeniden üretildiği, toplumsal değerlerin aktarıldığı ve toplumsal düzenin sürekliliğinin sağlandığı spesifik bir alan olarak ortaya çıkmaktadır (Foucault, 1998, 143-144). Cinsiyetlendirilmiş duygu düzenlemeleri, özellikle erkekliğe dair toplumun belirlemiş olduğu normlar hususunda merkezi bir rol üstlenmektedir çünkü erkeklik kimliğinin tarihsel olarak “duygularını kontrol eden, duygularını bastıran ve güçlü duran” bir kimlik olarak tanımlanmış olması, duygusal tecrübelerin ifade şeklini sınırlandırmaktadır (Connell, 2005, 71). Bu noktada belirli duyguların dışa vurulması da erkeklik kimliği adına tehlikeli hatta “kadınsı” olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla duygulara cinsiyet atfedilmesi, bireysel bir bastırma ya da yönlendirme olmanın ötesinde kültürel olarak yeniden üretilen bir iktidar mekanizması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, duyguların Türk toplumu içinde erkeklik kimliğiyle nasıl bir ilişki içinde olduğu, hangi duyguların erkeklikle ilişkilendirildiği, ya da erkeklik normlarından hangi duyguların dışlandığı ve ilgili duygusal düzenlemelerin toplumsal erkeklik normlarını nasıl yeniden ürettiği incelenmektedir. Özellikle “duygularını göstermeyen/gizleyen erkek” kalıbı, geleneksel erkeklik anlayışının temel dayanak noktalarından birini temsil etmektedir. Fakat yaşanan toplumsal dönüşümler, kentleşme, neoliberal ekonomi ve yeni babalık figürleri gibi olgular bu

anlayışta kırılmalar yaşanmasına yol açmaktadır. Bu değişimle ilişkili olarak duyguların ifade biçimlerinde ve erkeklik algılarında nasıl bir dönüşüm yaşandığı bu çalışmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Çalışma, duygular sosyolojisi, toplumsal cinsiyet kuramı ve erkeklik çalışmaları literatürü üçgeninde kavramsal olarak yapılandırılmıştır. Michel Foucault'un iktidar ve normallik olguları (Foucault, 1998) R. W. Connell'in hegemonik erkeklik kuramı (Connell, 2005) ve Arlie Hochschild'in duygu kuramları (Hochschild, 1979) ile çalışmanın teorik zemini oluşturulmuştur. İlgili perspektifler doğrultusunda duygular ile erkeklik arasındaki ilişki sadece bireysel psikolojiye değil, toplumsal yapıya ve kültürel üretim süreçlerine dayandırılarak ele alınmıştır.

Duyguların Sosyolojisi: Bireysel Deneyimden Toplumsal Yapıya

Duygular, tarihsel olarak bireyin iç dünyasına ait, evrensel niteliklere sahip doğal tepkiler olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda psikoloji ve biyoloji disiplinlerinin temel araştırma alanlarından biri olduğu söylenebilmektedir. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren toplumsal yapıların ve kültürel normların hem bireysel yaşam hem de duygular üzerindeki belirleyici etkilerinin görünürlük kazanması, duyguların bireysel tecrübelerden ötesini temsil ettiği anlayışının açığa çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla duyguların kolektif yaşamla iç içe geçmiş bir alan olarak araştırmaların odağına yerleştirilmesi sosyoloji disiplininin de ilgi alanına girmiştir. Sosyoloji disiplini, bu dönüşümle beraber duyguları sadece bireysel hislerin bir ifadesi değil bununla beraber toplumsal ilişkiler, güç yapıları ve normatif düzenlemelerle çevrili bir alan olarak ele almaya başlamıştır. Bu noktada duygu sosyolojisi, 1970'li yıllarda insan duygularının toplumsal doğasına ve sosyal fenomenler içindeki rollerine odaklanan bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Cerulo, 2023, 23).

Duyguların toplumsal bir bağlamda nasıl üretildiği, hangi toplumsal normlar odağında düzenlendiği ve bireylerin duygusal tecrübelerinin toplumsal yapı ile nasıl bir etkileşim ağı kurduğu duygu sosyolojisinin temel araştırma sorularındandır. Bu alanda sürdürülen çalışmalar, bireylerin hangi duyguları ne ölçüde yaşayabileceği veya ilgili duyguları hangi bağlamlarda ifade edebileceği tarzındaki sorulara odaklanarak duyguların toplumsal kontrol mekanizmalarıyla olan ilişkilerinin arka planını ortaya koymaktadır. Özellikle modern toplumlara bakıldığında iş, aile, siyaset, eğitim, din gibi farklı kurumsal alanlarda duyguların belirli şekillerde düzenlenmesi, duyguların sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal yaşam içinde birer pratik haline büründüğünü de göstermektedir.

Temelinde yer alan teorik yaklaşımlara bakıldığında evrimsel, sembolik etkileşimcilik, güç, statü ve değişim perspektifleri görülmektedir (Turner, 2009, 340). Duyguların ampirik olarak analiz edilebilmesi için duygusal emek, duygu çalışması, duygu kuralları gibi temel kavramlar geliştirilerek literatüre kazandırılmıştır (Cerulo, 2023, 23). İlgili husustaki araştırmalar, cinsiyet rolleri, toplumsal hareketler ve tabakalaşma konuları da dahil olmak üzere farklı toplumsal süreçler içinde bağımlı, müdahale eden ve bağımsız değişkenler

şeklinde duyguları ele almıştır. Toplumsal faktörlerin duygular üzerindeki etkileri, duyguları nasıl şekillendirdiği ve duyguların toplumsal faktörleri nasıl etkilediği ve bu karşılıklı etkileşimin dinamikleri araştırılmaktadır (Scherke, 2011, 1). Elde edilen önemli ilerlemelere rağmen duygu dağılımı, kültür, sosyalleşme süreçleri ve duyguların ölçümü gibi hususlarda önemli boşlukların devam ettiği görülmektedir (Thoits, 2005; Bericat, 2016).

Duyguların toplumsal odakta anlaşılabilmesi için bireysel tecrübelerle sınırlı kalınmaması gerekmektedir. Bu süreçte belirli kavramsal araçların duygu sosyolojisi ile beraber geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Hochschild'nin literatüre kazandırdığı duygu sosyolojisinin kavramlarından biri olan "duygu kuralları (*feeling rules*)", bireylerin hangi duyguları hangi şekillerde, ne zaman, nasıl ve kime karşı hissedebileceğinin sınırlarını belirleyen kültürel normlar bütünü temsil etmektedir. Toplumlar, bireylere davranış biçimlerini öğretirken hissetmeleri "gereken" duyguları da aktarmaktadır. Örneğin, bir erkeğin kamusal alanda ağlamaması gerektiği duygu kurallarının sosyal bağlam içindeki yansımalarından birisidir. Bir diğer önemli kavram olan duygu çalışması (*emotion work*), bireylerin toplumun beklentilerine, kriterlerine uygun şekilde duygularını düzenlemeye dair gösterdiği çaba bütünü ifade etmektedir. İlgili çalışma, bireyin aile, arkadaş gibi yakın çevresinin oluşturduğu özel yaşamı içinde gerçekleştirmek ve bireyin kendi içsel duygularını kontrol altına almasını, bastırmasını ya da dönüştürebilmesini içermektedir. Bu kavramın iş yaşamı içindeki karşılığı ise duygusal emek (*emotional labor*) şeklinde tanımlanmaktadır (Hochschild, 1983; Hochschild, 1979, 561). Özellikle hizmet sektöründe çalışan bireylerin, çalıştıkları kurumun misyonuna uygun şekilde belirlenen kurumsal beklentilerine yönelik duygularını yönetmesi ve belirli duygusal durumları sergileyebilmesi bu olgu kapsamındadır. Örneğin, bir çağrı merkezinde çalışan bireyin öfkesini göstermeden nezaketle konuşması duygusal emek örneklerindendir.

Duygular, çoğunlukla bireyin doğduğu andan beri hayatında var olan, evrensel ve değişmez psikolojik tepkiler şeklinde düşünülse de sosyolojik perspektif duyguların büyük oranda kültürel süreçler aracılığıyla şekillendiğini savunmaktadır. Örneğin, Kemper (1987), duyguların toplumsal inşa süreçlerinin bir ürünü olduğunu belirtirken, Thoits (2005) da duyguların toplumsal ve kültürel kabuller içinde şekillendiğini ifade etmektedir. Her toplum, kendi kabullerine göre bireylere yalnızca ne hissetmeleri gerektiğini değil bunun yanında hangi duyguların değerli, hangi duyguların sakıncalı, hangilerinin ise bastırılması gereken duygular olduğunu aktarmaktadır. Bu durum, duyguların kültürel olarak inşa edilen toplumsal olgular olduğunu ortaya koymaktadır.

Duygular ilişkisel durumlar üzerine deneyimlenen, sosyo-kültürel değerlere göre daha çok açığa çıkan veya bastırılan, yöreden yöreye değişen kültürel bir karışım olarak ifade edilebilmektedir. Farklı zamanlarda farklı kültürlerde insanların duyguları da farklılık göstermektedir. Gündelik yaşam içinde yönlendirme, kişisel ilişkiler, düzenlemeler duygularda önemli rol oynamaktadır. Duygular her türlü etki ve tepki sonucunda süreç içinde bir bütünleşme sağlamaktadır. Bireyler duygu yönetimi ile hayatlarına şekil vermektedir. Davranışlar, siyasi düşünce, ekonomik statü gibi pek çok etmen sosyal ilişkilerin duygu bağlamında bir yansımasıdır ve duygular ile düşünceler olmadan sosyal ilişkilerden söz

etmek mümkün değildir (Aslan, 2023, 5). Dolayısıyla kültürel inşa süreci duyguların ifade biçimleri üzerinde de etkilidir. Hochschild (1979)'ın duygu kuralları kavramı ile belirttiği bu durum, sevincin nasıl gösterileceği, yasın nasıl tutulacağı, öfkenin hangi durumlarda açığa çıkacağı gibi hususlarda görünür hale gelmektedir. Duygulara dair belirlenen kurallar, her toplumun tarihsel, dini ve ideolojik kabullerine göre farklılık göstermektedir.

Toplumsal Cinsiyet ve Duygular

Toplumsal cinsiyet, bireylerin toplumsal rollerini belirlemenin yanında duygusal tecrübelerini ve bu tecrübelerin dışavurum şekillerini de belirleyen güçlü bir yapısal sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet, biyolojik temellere indirgenemeyecek kadar kompleks bir toplumsal kurgu olduğundan kadınlık ve erkeklik kimliklerinin kültürel olarak yeniden üretildiği bir alanı da temsil etmektedir (Butler, 1990, 33-34; West - Zimmerman, 1987, 126). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet bireylerin yalnızca “ne” hissettiğiyle ilişkili değildir; bireylerin “nasıl” hissetmesi gerektiğini ve yansıtacağı duygularını “ne şekilde” ifade edeceğini de belirleyen normatif bir çerçeve sunmaktadır (Jaggar, 1989, 145-147; Shields, 2002, 503).

Duygular, toplumsal cinsiyete dair toplumun oluşturmuş olduğu kategoriler doğrultusunda sınıflandırıldığında belirli duyguların kadınlık kimliğiyle belirli duyguların ise erkeklik kimliğiyle ilişkilendirildiği görülmektedir. Örneğin, şefkat gösterme, kırılgan olma, empati kurma, yapma, duygusal açıklık gibi duygular kadınlara atfedilirken; öfke gösterme, kendine hakim olma, güç gösterme, rekabet edebilme gibi duygular erkeklik kimliğiyle özdeşleştirilmektedir (Brody - Hall, 2008, 398; Plant vd., 2000, 286). Bu şekilde cinsiyetlendirilmiş olan duygu normları hem kadınlara hem de erkeklere hissedecekleri duyguların “uygunluk” düzeyini belirtirken, hangi duyguları bastırmaları gerektiğini de bildirmektedir. Özellikle erkeklik kimliğine dair belirlenen normlar içinde duyguların ifade ediliş biçimleri çoğu zaman bir zayıflık göstergesi olarak değerlendirilmekte bu da erkeklerin duygularını bastırma mekanizmalarına yönelmesine yol açmaktadır (Hochschild, 1983, 164-167; Seidler, 2006, 45). Duyguların bu şekilde toplumsal cinsiyet kimliklerine göre düzenlenmesi, bireysel düzeyde bir içselleştirme süreci başlatırken öte yandan kültürel ve kurumsal düzeyde de erkeklik ve kadınlık kimlik kalıplarının yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Özellikle hegemonik erkeklik kabulleri içinde duyguların denetim altında tutulması ve bastırılması, erkeklik kimliğinin “doğal” bir parçası gibi sunulmakta ve norm haline getirilmektedir (Connell, 1995, 79-81; Kimmel, 2006, 61). İlgili durum, toplumsal cinsiyet kabulleri içindeki belirli iktidar ilişkilerinin yeniden üretildiğini de göstermektedir (Illouz, 2007, 25-27; Adams, 2015, 112).

Duyguların Kadınsı ve Erkeksi Kodlanması

Toplumsal cinsiyet kimliklerine atfedilen roller, kadın ve erkeklere belirli duyguları atfetmekte ve bu duyguların ifade ediliş biçimlerini de toplumsal olarak kodlamaktadır. Böylelikle duyguların “kadınsı” ve “erkeksi” olarak ayrıştırılıp etiketlenmesi mümkün hale gelmektedir (Lutz, 2002, 267). Cinsiyetlere uygun olarak belirlenen duygu kodlamaları

duyguların cinsiyetlendirilmesi ile ilişkili olmasının yanında bireylerin toplumsal rol kimliklerine uygun bir şekilde hareket etmelerine de hizmet etmektedir. Erkeklerin, duygusal tepkilerini bastırmaları ya da belirli duygularını açık bir şekilde ifade etmekten kaçınmaları, erkeklik kimliği normlarını yeniden üretme sürecinin bir parçası olarak ifade edilebilmektedir (Kimmel, 1994, 120). Özellikle öfke gibi duygular, erkekler adına meşru ve güç gösterisi yapabilecekleri alanlar olarak algılanırken, kadınlar için aynı duyguların genellikle uygunsuz olarak değerlendirildiği ve itaatsizlikle ilişkilendirildiği görülmektedir. Buna karşın, ağlama ya da duygusal olarak destek arama davranışları erkeklik kimlik normlarıyla çeliştiği için çoğunlukla zayıflık ya da kadınsı olmakla ilişkilendirilmektedir (Seidler, 2006, 83). Dolayısıyla duyguların ifadesi yalnızca psikolojik değil, toplumsal ve kültürel kodlarla şekillendirilen bir toplumsal yapının ürünüdür.

Hochschild'in duygu kuralları kavramı bu kodlama süreçlerini anlamlandırmada önemlidir. Ona göre, toplum bireylere ne hissetmeleri gerektiğini öğretirken bir yandan da bu duyguların hangi biçimlerde, ne zaman ifade edileceğini de öğretmektedir. Bu normlar, toplumsal cinsiyet rolleri ile yakın bir ilişki içindedir. Kadınların duygusal emeğe erkeklere kıyasla daha sık maruz kalması, toplum normlarının içselleştirilmesiyle alakalıdır (Hochschild, 1983, 164). Kadınsı ve erkeksi duygu kodlamaları, bireylerin öznel dünyalarını biçimlendiren görünmez normatif sistemlerin bir parçasını teşkil etmektedir.

Türk Toplumunda Erkeklik Halleri: Tarihsel ve Kültürel Arka Plan

Türk toplumunda erkeklik, bireysel bir kimlik biçimi olmasıyla beraber tarihsel olarak biçimlenmiş, kültürel olarak yeniden üretilen ve toplumsal kabuller aracılığıyla da sürdürülen çok katmanlı bir yapıyı temsil etmektedir. Erkeklik kimliği, tarihsel dönemlere, siyasal rejimlere, kültürel kodlara ya da dinsel-ahlaki normlara göre pek çok değişiklik geçirmiştir. Osmanlı döneminden günümüze kadar erkeklik, iktidar, otorite ve denetim gibi olgularla özdeşleştirilmiş bir normatif alan olarak değerlendirilebilmektedir (Altınay, 2004, 17).

Foucault'un ifade ettiği gibi, iktidar yalnızca yasaklar koyan ve cezalandıran bir mekanizma olarak değerlendirilmemeli, aynı zamanda bilgi üretimi ve norm oluşturma gibi eylemleri de şekillendiren bir yapı olarak görülmelidir (Foucault, 1998, 25-26). Bu bağlamda erkeklik kimliği de iktidarın normallik kabulleri arasındaki bir "öznellik biçimi" olarak inşa edilmektedir. Toplumsal normlar, belirli davranış ve duygu kalıplarını "normal erkek" imgesinin sınırlarına dahil ederken, sapmaları ise "anormal" veya "tehlikeli" olarak etiketlemektedir. Bu sebeple Türk erkekliği, duyguların bastırılması, otoritenin sağlanması, sürdürülmesi ve eril performansların görünür kılınması aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilmektedir (Foucault, 1998, 28). Bu süreçler Connell'in hegemonik erkeklik kuramı ile anlaşılır hale gelebilmektedir. Connell'e göre hegemonik erkeklik, diğer erkeklik biçimlerine karşı üstünlük sağlayan, üstünlüğünü koruyan ve kadınlık kimliğiyle de arasında mesafe koyan bir erkeklik formudur (Connell, 2005, 77). Türkiye özelinde bakıldığında söz konusu hegemonik form; askerlik yapma, aile reisi olma, duygusal dayanıklılık gösterme, cinsel güç sahibi olma gibi kavramlarla iç içe geçmiştir (Altınay, 2004, 52). (Özellikle zorunlu askerlik, yeterli ve geçerli bir erkeklik göstergesi olmakla beraber devlete sadakat göstermenin de

aracısıdır (Altınay, 2004, 66).

Hochschild'in duyguların toplumsal olarak düzenlendiği düşüncesi, Türk erkeklik kimliği bağlamında oldukça işlevsel bir niteliğe sahiptir. O, duyguların sadece içsel yaşantılar değil aynı zamanda kültürel beklentilerle uyumlanmış duygu yönetimi süreçleri olduğunu vurgulamaktadır (Hochschild, 1979, 561). Buna göre, Türk erkeklik kimliğinde erkeklerin duygularını bastırması, ağlamaması, zayıflık gösterememesi sıklıkla görülen durumlardır. Duyguların kontrol edilmesi, erkeklik kimliğinin kabulü ve sürekliliği açısından bir gereklilik olarak benimsenmiş ve bu şekilde erkeklik duygusal olarak disipline edilmiş bir kimlik normu haline büründürülmüştür (Hochschild, 1983, 166). Bununla birlikte Türkiye'de yaşanan modernleşme süreçleri, kentleşme, yükselen bireycilik, neoliberal ekonomi politikaları gibi önemli dinamikler erkeklik halleri üzerinde dönüştürücü etkiye sahiptir. Geleneksel erkeklik kalıpları yerini bazen "duygusal baba", "bakım veren/sağlayan eş" gibi yeni erkeklik kabullerine bırakmaktadır. Bu durum da iktidar ilişkilerinde ve duygu rejimlerinde farklılaşmalara sebebiyet vermektedir (Mercan - Şahin, 2017, 7; Neale - Lindisfarne, 2022, 83; Metin Açı, 2022, 240-241). Fakat bu dönüşüm çoğu zaman parçalı ve çelişkili bir biçimde devam etmekte; hegemonik normlarla yeni erkeklik halleri arasında da çatışmalar yaşanmaktadır.

Türk Erkeklik Kodlarında Duyguların Bastırılması ve Meşru Duygular

Türk toplumunda erkeklik pratikleri tarihsel, kültürel ve siyasi olguların etkisiyle şekillenmekte ve duyguların davranışlara yansıtılma biçimleri de bu erkeklik anlayışıyla yakından ilişkilendirilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri davranışsal beklentileri ve duygusal repertuarları tanımlamaktadır. Erkeklik kimliğine dair belirlenen normatif çerçeve içinde belirli duygular meşrulaştırılmakta bazı duygular ise bastırılması gereken zayıflık belirtileri olarak vurgulanmaktadır (Connell, 2005, 76-78). Türk toplumu bağlamında hegemonik erkeklik, duygusal denetimi ve duygusal dışavurumun kısıtlanmasını bir güç göstergesi olarak nitelendirmektedir. Erkek bireylerden duygusal olarak soğukkanlı olması, mantıklı davranması ve kendini denetleyebilmesi beklenirken; kırılgan olma, korkma, kaygı hissetme, üzüntü duyma gibi duygular kadınsı addedilerek dışlanmaktadır (Sancar, 2009). Bu durum, bireyin iç dünyasına dair bir bastırma pratiği teşkil etmekle beraber aynı zamanda toplumsal düzenin erkeklik adına kurduğu bir normatif iktidar mekanizmasının varlığını kanıtlamaktadır (Foucault, 1998, 93).

Hochschild, duyguların kültürel normlar tarafından düzenlenen bir duygu işi olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada Türk erkekliği içindeki duygu normları, hangi duyguların kamusal alanda görünür olabileceğini belirlemektedir. Örneğin, öfke ve tahakküm kurma gibi duygular kamusal alanda erkek için meşru olarak değerlendirilirken; hassas olma, duygusal açıklık gösterme gibi duygular özel alana sıkıştırılmakta ya da tamamen bastırılmaktadır (Hochschild, 1983, 44-45). Söz konusu duygusal denetim özellikle askerlik sürecinde, babalık rolünde, evlilik kurumu içinde ve iş yaşamında atfedilen toplumsal rollerle beraber yeniden üretilmektedir. Bu bastırma biçimleri, hem kişisel bir özdenetim hem de erkekliğin toplumsal kabul ve itibar kazanma süreçleriyle ilişkilidir. Çünkü duyguların ifade

ediliş biçimleri, özellikle erkekler için iktidarın kaybedilmesi ihtimaliyle doğrudan bağlantılıdır. Foucault'ya göre iktidar yalnızca baskıyı temsil etmemekte aynı zamanda arzuların, normların ve duyguların üretimidir (Foucault, 1998, 92-94). Bu sebeple erkeklik kimliği, duyguların bastırılmasıyla birey düzeyinde de kolektif düzeyde de yeniden oluşturulmaktadır.

Erkeklikte Duyguların İfadesi: Pratikler, Dirençler ve Dönüşüm Dinamikleri

Erkekliğe dair toplumun kurgulamış olduğu normatif yapı, hegemonik erkekliğin kurallarıyla şekillenmekte ve duyguların bastırılması, kontrol altında tutulması veya yalnızca belirli şekillerde dışarı yansıtılması erkeklik kimliğinin kurucu unsurlarından biri olarak rol üstlenmektedir (Connell, 2005, 77). Erkeklerin duygu ifade biçimlerinde sınırlı davranışları bireysel tercihlerinin ötesinde erkekliğe dair benimsenmiş olan kültürel beklentilerle ilişkilidir. Erkekler duygularını belli etmemeye yöneltilmektedir çünkü bu tutum, normatif bir erkeklik kimliği göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu noktada duygular üzerindeki toplumsal düzenlemeleri ifade etmek için Hochschild'in duygusal emek kavramı anlamlı hale gelmektedir (Hochschild, 1983, 165).

Foucault'un (1998) iktidar kavramsallaştırması üzerinden düşünüldüğünde bu duygusal bastırma hali hem bireysel hem toplumsal düzeyde bir disiplin mekanizması görünümü sergilemektedir. Duygular da normallik çerçevesi içinde şekillendirilmekte ve kontrol edilmektedir. Fakat son yıllarda, erkeklik kimliği pratiklerinde bu katı duygusal sınırların esnetildiğine dair işaretler artmıştır. Özellikle babalık kimliği üzerinden gelişen yeni duygusal roller, erkeklerin bakım, şefkat, kırılganlık gibi duygularla yeniden temasa geçmesine imkan tanımaktadır (Dermott, 2008, 109).

Erkeklik kimliğinin değişimi ile birlikte öne çıkan çocuk bakımı, ev işi gibi toplum tarafından kadın işi olarak görülen şeylerin erkekler tarafından üstlenilmeye başlaması beraberinde eşleri ve çocukları üzerindeki otoritenin azalmasını ve açık görüşlülüğü beraberinde getirmiştir. Her şeyin hızla değişmesi toplumsal hayatın gerçekliğidir. Toplumsal olarak alışılmışın dışına çıkmak pek çok yerde erkekler için utanılacak davranışlar olarak görülmektedir (Üçer, 2020, 150). Yeni babalık pratikleri, hegemonik erkeklik kabullerinden uzaklaştığı ölçüde bir dönüşüm alanı oluşturmakta fakat bu dönüşüm çoğunlukla çelişkili ve sınırlı bir şekilde gerçekleşmektedir (Elliott, 2016, 203). Bunun yanında erkekler arasında duyguların ifade ediliş şekillerinde de farklılıklar görülmektedir. Sınıfsal, etnik ve kültürel faktörler, erkekliğe dair edinilen tecrübeleri ve dolayısıyla da duyguların ifade ediliş biçimlerini de doğrudan etkilemektedir (Gill, 2014, 45). Erkekler için duygularını belli etmek, güvensizliği açığa çıkarmakta ve bu anlayış da hâlâ birçok toplumda geçerliliğini korumaktadır. Bundan dolayı duyguların ifade edilmesi erkeklik kimliğinin yeniden üretim süreçleri ya da sorgulanması açısından hem bir pratik hem de bir direnç alanı olarak değerlendirilebilmektedir. Erkekler duygularını açık bir şekilde ifade ettiklerinde ya da davranışlarına yansıtıklarında kimi zaman hegemonik erkeklik kalıplarına direnç göstermekte; kimi zaman da bu duygular yine iktidar ilişkileriyle beraber sınırlandırılarak ifade edilmektedir.

Sonuç

Erkeklik kimliğinin Türk toplumunda nasıl kurgulandığını, duygular üzerinden nasıl meşrulaştırıldığını ve bununla beraber nasıl yeniden üretildiğinin sosyolojik bir bakışla ele alındığı bu çalışmada, toplumsal cinsiyet kuramlarından duygular sosyolojisine uzanan bir kuramsal çerçeveden yararlanılmıştır. Erkekliğin sabit ve doğal bir kimlik olmaktan ziyade toplumsal pratiklerle beraber şekillenen, kültürel olarak desteklenen ve yeniden inşa edilen bir süreç olduğunu ortaya koyan Connell'in hegemonik erkeklik kavramı bu çalışmanın temel kuramsal dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Ona göre hegemonik erkeklik, yalnızca kadınlar üzerinde kurulan tahakkümle değil diğer erkeklik kimliklerinin dışlanması ya da alt konumlara indirgenmesiyle de kendini üretmektedir. Bu noktada duyguların, hegemonik erkekliğin sürdürülebilirliğine katkı sağlayan önemli bir araç olma rolünü üstlendiği görülmüştür.

Erkeklik, duygularla karşılıklı kurduğu ilişkiyi bir iktidar stratejisi şeklinde kurgulamaktadır. Foucault'un öznenin inşa sürecinde bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiye yapmış olduğu vurgu, erkekliğin bir "duygusal disiplin" biçimi olarak nasıl işlediğini, hangi duyguların ifade edilmesinin toplum tarafından teşvik edildiğini anlaşılır hale getirmektedir. Yine bu vurguyla hangi duyguların bastırılması gerektiği, hangi duyguların ise görünmez kılındığı analiz edilmektedir. Foucault'nun "öznenin kendini izlemesi" düşüncesinden hareketle erkeklik kimliği, dışsal toplumsal normların içselleştirilmesiyle beraber kurulan bir denetim mekanizması olarak değerlendirilebilmektedir. Bu mekanizma, erkekleri sadece belirli davranış kalıplarına değil aynı zamanda belirli duygu göstergelerine de yönlendirmektedir.

Hochschild'ın duyguların toplumsal olarak düzenlendiğine dair yapmış olduğu kavramsallaştırma da bu çalışmada merkezi bir yere sahiptir. Duygusal emek olgusu üzerinden şekillenen bu yaklaşım, bireylerin duygularını sadece bireysel odakta değil, kurumsal ve toplumsal beklentilere uygun şekilde ifade etmede zorlandığını belirtmektedir. Erkeklik kimliği bağlamında ise bu durum, "doğru" duyguların sergilenmesi anlamına gelmektedir. Öfkeli olma, güç gösterme, kontrol sağlama, mesafeli duruş sergileme erkeklige uygun görülürken; üzüntü, korku, kırılganlık gibi duygulara erkeklik sınırları içinde yer verilmemektedir. Erkeklik böylece hem duygu üretmekte hem de duyguları üreterek kimlik inşa sürecine devam etmektedir. Bu karşılıklı süreç, erkeklerin duygu dünyalarında bir yoksullaşmaya ve bununla beraber de yabancılaşmaya yol açarken, toplumsal ilişkilerde de şiddet, tahakküm ve duygusal mesafe gibi sonuçlara zemin hazırlamaktadır.

Çalışmada elde edilen literatür bulguları, erkeklik kimliğinin sadece erkeğin ne yaptığıyla değil, neyi hissedip neyi hissetmediğiyle de şekillendiğini göstermektedir. Erkekliğin duygular üzerinde kurmuş olduğu bu tahakküm biçimi, hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki dönüşüm önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Erkeklerin kendi duygularına temas etme biçimleri, toplumsal cinsiyet kabulleri tarafından belirlenmekte ve bu da duygusal ifade özgürlüğünün önünü tıkamaktadır. Duyguların bastırılması erkeklerin psikolojik dünyalarını etkilemenin yanında toplumsal yapıların sürdürülmesi hususunda da

etkili olan bir ideolojik işleve sahiptir. Bu nedenle duygulara odaklanan bir erkeklik kimliği analizi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini anlamlandırmanın yanında duyguların toplumsal yapı içindeki rolünü sorgulamada da önemli bir imkan tanımaktadır. Erkekliğin duygular vasıtasıyla nasıl kurgulandığını çözümlemek, hegemonik erkeklik normlarını sorgulamanın ve bu normların da ötesine geçmenin yollarını açmaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, hem duygular sosyolojisine hem de erkeklik çalışmalarına disiplinlerarası bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak, erkekliğin duygular üzerinden inşa süreçlerini irdelemek, bireyin kendilik deneyimini, mevcut toplumsal ilişkiler ağını ve iktidar yapılarının gündelik yaşam içindeki yansımalarını bir arada değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu çalışma, Türkiye’deki erkeklik inşa süreçlerini duygular üzerinden sorgulayarak erkeklik kimliğinin sabit değil aslında dönüştürülebilir bir toplumsal kategori olarak ele alınmasını teşvik etmeyi, daha eşitlikçi, duygusal olarak daha özgürleştirici bir toplumsal düzenin imkanlarını tartışmaya açmayı hedeflemiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmanın veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yorumlanması aşamasında herhangi bir çıkar çatışması yaşanmadığını yazarlar taahhüt etmiştir.

Kaynakça

- Adams, M. *The Sociology of Emotions*. Polity Press, 2015.
- Altınay, A. G. *The Myth of the Military-Nation: Militarism, Gender, and Education in Turkey*. Palgrave Macmillan, 2004.
- Bericat, Eduardo. “The Sociology of Emotions: Four Decades of Progress.” *Current Sociology* 64/3 (May 11, 2016), 491–513. <https://doi.org/10.1177/0011392115588355>
- Brody, L. R. - Hall, J. A. “Gender and Emotion in Context.” *Handbook of Emotions*. ed. M. Lewis et al. 395–408. New York: Guilford Press, 3rd Ed., 2008.
- Butler, J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990.
- Cerulo, M. “Les Émotions Dans La Recherche Sociologique: Théories et Concepts.” *Sociétés*, 23–32.
- Connell, R. W. *Masculinities*. Berkeley: University of California Press, 1995.
- Connell, R. W. *Masculinities*. University of California Press, 2nd Ed., 2005.
- Connell, R. W. - Messerschmidt, James W. “Hegemonic Masculinity Rethinking the Concept.” *Gender and Society* 19/6 (2005), 829–859. <https://doi.org/DOI: 10.1177/0891243205278639>
- Coşkun, E. *Duygular Sosyolojisi Çerçevesinde Gençlerin Utanca Dair Anlamları ve Tüketim Davranışlarında Utancın İzleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Dermott, E. *Intimate Fatherhood: A Sociological Analysis*. London: Routledge, 2008.
- Elliott, K. “Caring Masculinities: Theorizing an Emerging Concept.” *Men and Masculinities* 19/3 (August 12, 2016), 240–259. <https://doi.org/10.1177/1097184X15576203>
- Foucault, M. “The History of Sexuality: Volume 1.” *The Will to Knowledge*. ed. R. Hurley. Penguin Books, 1998.

- Gill, R. "Unspeakable Inequalities: Post Feminism, Entrepreneurial Subjectivity, and the Repudiation of Sexism among Cultural Workers." *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society* 21/4 (December 1, 2014), 509–528. <https://doi.org/10.1093/sp/jxu016>
- Hochschild, A. R. "Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure." *American Journal of Sociology* 85/3 (1979), 551–575.
- Hochschild, A. R. *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press, 1983.
- Hochschild, A. R. *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press, 1983.
- Illouz, E. *Cold Intimacies: The Making of Emotional Capitalism*. Polity, 2007.
- Jaggar, Alison M. "Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology." *Inquiry* 32/2 (January 29, 1989), 151–176. <https://doi.org/10.1080/00201748908602185>
- Kemper, T. D. "How Many Emotions Are There? Wedding the Social and the Autonomic Components." *American Journal of Sociology* 93/2 (1987), 263–289.
- Kimmel, M. S. *Manhood in America: A Cultural History*. Oxford: Oxford University Press , 2006.
- Kimmel, M. S. "Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity." *Theorizing Masculinities*. ed. H. Brod - M. Kaufman. 119–141. Sage Publications, 1994.
- Lutz, C. "Making Emotions Work: The Politics of Emotion in Everyday Life." *Cultural Politics of Emotion*. ed. Saferi H. - H. L. Dube. 261–289. SAGE Publications, 2002.
- Mercan, Z. - Şahin, F. T. "Babalık Rolü ve Babalık Rolü Algısı." *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2017), 1–10.
- Metin Açıker, Tuğba. "Yeni Kapitalizm ve Erkeklik Krizi: Ankara'da Hizmet Sektöründe Çalışan Erkekler." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 73 (July 29, 2022), 229–244. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.1119585>
- Neale, J. - Lindisfarne, N. "Erkeklikler ve Neoliberal Yaşantı." *Masculinities: A Journal of Identity and Culture* 16 (2022), 74–99.
- Plant, E. Ashby vd. "The Gender Stereotyping of Emotions." *Psychology of Women Quarterly* 24/1 (March 1, 2000), 81–92. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2000.tb01024.x>
- Sancar, S. *Erkeklik: İmkansız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- Scherke, K. "Sociology of Emotions." *Encyclopedia of Life Systems (EOLSS)*. 1/1–9, 2011.
- Seidler, V. J. *Transforming Masculinities: Men, Cultures, Bodies, Power, Sex and Love*. Routledge , 2006.
- Shields, S. A. *Speaking From the Heart: Gender and the Social Meaning of Emotion*. Cambridge: Cambridge University Press , 2002.
- Thoits, P. A. "The Sociology of Emotions." *Annual Review of Sociology* 15 (2005), 317–342.
- Üçer, M. B. *Orta Sınıfın Utancı: Duygu Sosyolojisi Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Toplumsal Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi , 2020.
- West, C. - Zimmerman, D. H. "Doing Gender." *Gender & Society* 1/2 (1987), 125–151.